

گامی در برنامه‌ریزی دوره

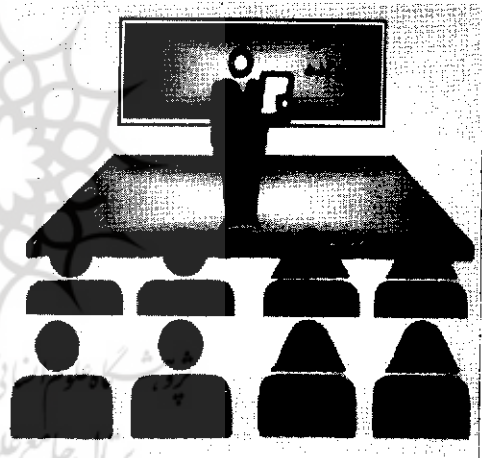
آموزش خانواده

محمود صالحیان

خانواده " به دلیل پیچیدگی، تأملی بسیار می‌طلبد.

آموزش خانواده مرکب از دو واژه "آموزش" و "خانواده" است. "آموزش" فرایند پیچیده‌ای است که طی آن فرد مهارت‌های مورد نیاز برای انجام دادن یک عمل یا وظیفه را کسب می‌کند یا این مهارت‌ها در او بیش‌تر می‌شود. در طی فرایند آموزش، موجباتی فراهم می‌آید تا تجربه‌های یادگیری به وقوع بپیوندد و باعث کارایی و اثربخشی بیش‌تر شود (ساعتچی، ۱۳۷۶، صفحه ۱۸). اما "خانواده" عبارت است از یک نوع اجتماع یا سازمان که در این سازمان افراد متفاوت، وظایف مشترک و گوناگون، حقوق متقابل، روابط مشخص، منافع مشترک، اهداف معین و مناسبات رویاروی و پایداری دیده می‌شود (صافی، ۱۳۷۶، صفحه ۱۰). در آموزش خانواده هدف این است که طی یک فرایند پیچیده اعضای خانواده (پدر، مادر، فرزند) دانش و مهارت‌های لازم را بیاموزند تا بتوانند:

- وظایف خود را در خانواده بشناسند و به

امروزه با توجه به صنعتی شدن جامعه، گسترش زندگی شهرنشینی، پیچیده شدن نیاز و ادراک کودکان، نوجوانان و جوانان؛ آموزش خانواده به یکی از مسائل بسیار مهم و قابل توجه کشورها تبدیل شده است. بسیاری از صاحب‌نظران تعلیم و تربیت کوشیده‌اند با اتخاذ تدابیر لازم، کارایی و اثربخشی دوره‌های آموزش خانواده را بهبود بخشند؛ اما "آموزش

خوبی انجام دهند.

- نقش‌های خود را در خانواده بشناسند و به خوبی اجرا نمایند.

- حقوق خود و اعضای خانواده را بشناسند و به آن احترام بگذارند.

- ارتباطات انسانی را بشناسند و ارتباط سالم برقرار نمایند.

و...-

آموزش این دانش‌ها و مهارت‌ها از جنبه نظری و کاربردی واقعاً دشوار است. دلیل این دشواری و پیچیدگی از جنبه نظری این است که آموزش این دانش‌ها عمدتاً باید همراه با تغییر نگرش، بینش و باورها باشد. از جنبه کاربردی، دلایل دشواری عبارت از این است که: اولاً اجرا کردن نظریه در عمل فی نفسه کار دشواری است. ثانیاً نیاز به تجربه‌اندوزی دارد، و از آن جا که سروکار ما با انسان است، تجربه‌اندوزی از طریق آزمایش و خطا باید به کم‌ترین حد ممکن برسد.

برای انجام این فرایند پیچیده لازم است آموزش خانواده بر اساس اصول علمی مدون انجام گیرد. در این مقاله کوتاه مقصود آن است که برنامه‌ریزی درسی آموزش خانواده به بحث و بررسی گذاشته شود.

هر دوره آموزش خانواده باید بر اساس یک "برنامه" تشکیل گردد، پس مدیر دوره یا مدرس آموزش خانواده باید به طراحی برنامه درسی دوره پردازد و بدین منظور لازم است مراحل زیر را مدنظر قرار دهد.

الف - آماده سازی رئوس برنامه درسی
در این مرحله مدرس یا مدیر آموزش

خانواده باید با توجه به خط‌مشی‌ها و سیاست‌های انجمن اولیا و مربیان و با در نظر گرفتن نیازهای منطقه به تهیه رئوس برنامه درسی پردازد. رئوس برنامه درسی شامل راهبردهای یادگیری و فعالیت‌های یادگیری است که باید در برنامه مورد استفاده قرار گیرد. برای دستیابی به رئوس برنامه درسی مناسب، چهار بخش مهم به شرح زیر قابل توجه هستند.

۱- مشخص کردن هدف‌های برنامه درسی

دوره:

یک برنامه درسی، به قصد ایجاد تغییرات در رفتار یادگیرنده اجرا می‌شود. این تغییرات همان هدف‌های برنامه درسی است (مشایخ، ۱۳۷۱، صفحه ۱۷). تصمیم‌گیری درباره هدف‌های برنامه درسی تحت تأثیر دو عامل اصلی نیازهای فراگیرنده و موضوع ماده درسی قرار دارد که کارشناس یا مدرس آموزش خانواده باید در این مورد به نیازسنجی پردازد. یعنی باید به شناسایی نیازها (فاصله میان آنچه هست و آنچه باید باشد) و درجه‌بندی و اولویت بندی نیازها توجه گردد (کافمن، ۱۳۷۴، صفحه ۱۶۳). برای شناخت نیازها می‌توان از نظرات مدیران آموزشگاه‌ها، متخصصان علوم تربیتی و روان‌شناسی، هیأت علمی دانشگاه‌ها، و هم‌چنین از دیدگاه‌های والدین استفاده کرد. اما روش مکمل و اساسی، استفاده از تحقیقات و پژوهش‌های علمی است که به صورت میدانی در جامعه اجرا شده است. بنابراین باید نیازهای آموزشی والدین را قبل از شرکت در دوره کاملاً مشخص کنیم. مدرس و کارشناس آموزش خانواده باید بدانند که:

(۱) هر یک از شرکت کنندگان چه انتظاری از

دوره آموزشی دارند؟

- ۲) در چه زمینه‌ای نیازمند فراگیری هستند؟
 ۳) با کدام مباحث آشنایی کامل دارند؟
 ۴) در چه مواردی باید به مطالعه شخصی بپردازند؟ (ساعتچی، ۱۳۷۶، صفحه ۱۸۶)

۲- انتخاب محتوای برنامه درسی:

کارشناس یا مدرس آموزش خانواده باید به انتخاب و گزینش محتوای برنامه درسی بپردازد.

در انتخاب محتوای برنامه درسی، اهداف تدوین شده، یافته‌های روان‌شناسی و علوم اجتماعی، محتوای پایه‌ای برای آموزش مداوم، ارتباط با مسائل روز جامعه، فراهم‌سازی فرصت برای یادگیری چند جانبه مورد تأکید قرار می‌گیرد.

۳- انتخاب راهبردهای یاددهی - یادگیری:

انتخاب راهبردهای یاددهی - یادگیری

(روش تدریس) مناسب جزو فرایند برنامه‌ریزی درسی دوره محسوب می‌شود. از آن جا که در کلاس‌های آموزش خانواده مخاطبین معمولاً افراد بزرگسال هستند، از این رو مدرس و برنامه‌ریز آموزش خانواده باید مفاهیم خاص بزرگسال آموزشی را مدنظر داشته باشند. در نظریه‌های مربوط به رویکرد بزرگسال آموزشی، حداقل چهار مفهوم اساسی: ۱- خود پنداره ۲- تجربه ۳- آمادگی برای یادگیری ۴- دورنمای زمانی مورد توجه قرار می‌گیرد (ساعتچی، ۱۳۷۶، صفحه ۱۶). در توضیح مفهوم خودپنداره گفته می‌شود: هر چند کودکان خود را متکی به دیگران می‌بینند، اما بزرگسالان از این‌که طی دوره آموزش، احترامشان رعایت نشود، اجازه صحبت کردن نداشته باشند یا همانند کودکان با آنان رفتار شود، آکراه دارند. بنابراین در دوره‌های آموزش خاص بزرگسالان، آموزش دهنده، بیش‌تر نقش یک تسهیل‌کننده را ایفا می‌نماید تا یک معلم یا

استاد مستبد و سلطه‌گر.

اثربخش‌تر هستند.

در ارتباط با مفهوم تجربه باید گفت که بزرگسالان در طی زندگی خود گنجینه‌ای از تجربه‌ها را کسب کرده‌اند، در حالی که کودکان فاقد چنین تجارب با ارزش و حیاتی هستند. در دوره‌های آموزش بزرگسالان باید برای این نوع تجربه‌ها ارزش قائل شد و در مباحث کلاسی از آن تجارب به صورت‌های مختلف (سؤال و جواب، گفت‌وگو، ارائه تجربه) استفاده کرد.

مفهوم آمادگی برای یادگیری این است که یادگیرنده بزرگسال خود می‌تواند تشخیص دهد که چه مطالبی را باید یاد بگیرد. بنابراین آموزش دهنده باید نقش متخصص را ایفا نماید و در تعیین نیازهای آموزشی یادگیرنده به او یاری دهد.

در مورد مفهوم دور نمای زمانی نیز گفته می‌شود که بر خلاف مفاهیم خاص خردسال آموزشی که طی آن دانش‌آموز مطالب را برای آینده می‌آموزد، بزرگسال می‌خواهد توانایی لازم را برای به کارگیری فوری مطالب آموخته شده در جهت حل مشکلاتی که در زمان حال با آن مواجه است، پیدا نماید. بنابراین آموزش دهنده باید به شرکت‌کنندگان یک دوره آموزشی خاص و به والدین نشان دهد که یادگیری موضوعات ارائه شده در دوره آموزشی چه رابطه‌ای با حل مشکلات کنونی آنان دارد.

راهبردهای یاددهی - یادگیری سخنرانی، مطالعه مستقل، تشکیل گروه‌های کار و آموزش از طریق وسایل سمعی و بصری و... را مدرسان آموزش خانواده باید مدنظر قرار دهند و سعی نمایند از روش‌های ترکیبی استفاده کنند، زیرا تجربه نشان داده است که روش‌های ترکیبی

۴- مواد و وسایل آموزشی:

وسایل آموزشی در کلاس درس به سه نوع تقسیم می‌شود: وسایل نمایشی، مرجع^۱ و گروهی^۲ (مشایخ، ۱۳۷۱، صفحه ۴۸). از جمله وسایل نمایشی در کلاس‌های آموزش خانواده؛ پوستر، اسلاید و فیلم است که این وسایل در عمق بخشیدن به یادگیری مؤثر هستند و می‌توان برای مقاصد زیر از آنها استفاده کرد: آغاز یک بحث، توضیح دادن مطالب و تنوع بخشیدن.

ب- اجرای برنامه درسی

اجرای یک برنامه یکی از مهم‌ترین مراحل است. چه بسا بهترین برنامه‌ها به دلیل اجرای نامناسب به شکست منجر شوند و نتیجه لازم را عاید نمایند. بدین منظور در اجرای برنامه آموزش خانواده باید به نکات ذیل توجه گردد:

- انتخاب استادانی که ضمن آشنایی با مفاهیم آموزش و یادگیری بزرگسال آموزشی، بتوانند نقش تسهیل‌کننده یادگیری را به عهده بگیرند و محیط و فضای روانی را آن چنان آماده کنند که منجر به بالاترین سطح یادگیری شرکت‌کنندگان شود.

- انتخاب محل مناسب برای تشکیل دوره آموزش خانواده، مکانی که در آن شرکت‌کنندگان احساس آرامش داشته باشند و با میل و علاقه در آن محل حضور به هم رسانند.

- استفاده از وسایل سمعی و بصری مناسب.

- انتخاب زمان مشخص و مناسب که پدران و مادران با آرامش خاطر در کلاس حاضر شوند.

برنامه می‌باشد و لازم است که برای هر دوره آموزشی ارزیابی مناسب انجام گردد.

کرک پاتریک (۱۹۷۱) شیوه‌ای چهار مرحله‌ای برای ارزیابی هر برنامه آموزشی ارائه می‌دهد که می‌توان از این ارزیابی در دوره‌های آموزش خانواده نیز استفاده نمود. این چهار مرحله عبارتند از:

۱- ارزیابی واکنش یادگیرندگان: در این مرحله باید روشن ساخت که شرکت کنندگان در دوره، چه جنبه‌ای از برنامه آموزشی را بیش‌تر یا کم‌تر دوست دارند، نظریات مثبت یا منفی آنان در مورد برنامه آموزشی چیست و... این اطلاعات را می‌توان از طریق شرکت دادن یادگیرندگان در جلسات سخنرانی، مصاحبه‌ها و بحث‌های گروهی، به دست آورد.

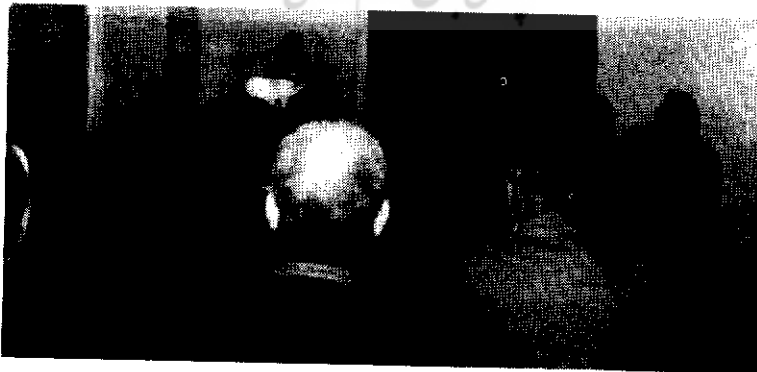
۲- ارزیابی یادگیری: در این مرحله کارشناس آموزش می‌کوشد تا با استفاده از آزمون‌های پیشرفت تحصیلی، به ارزیابی مطالب آموخته شده به وسیله یادگیرندگان بپردازد.

۳- ارزیابی رفتار یادگیرندگان: در این مرحله لازم است رفتار شرکت کنندگان، قبل و بعد از شرکت در دوره، مورد توجه قرار گیرد.

۴- ارزیابی نتیجه: ارزیابی نتیجه حاصل از

از آن جا که یکی از مشکلات اجرایی کلاس‌های آموزش خانواده در آموزشگاه‌ها ناهمگون بودن میزان سواد و آگاهی و انتظارات اولیا از سطح آموزش کلاس‌ها می‌باشد و این عامل باعث کلی‌گویی در کلاس‌ها می‌گردد، پیشنهاد می‌شود مسؤولان انجمن اولیا و مربیان در رده‌های بالای مدیریت کشور هماهنگی لازم را انجام دهند تا در صورت امکان سازمان‌های مختلف کشور نظیر جهاد سازندگی، وزارت نیرو، هواپیمایی کشوری، بانک‌ها و... برای شاغلین خود دوره‌های آموزش خانواده را زیر نظر انجمن اولیا و مربیان و با استفاده از مدرسان انجمن انجام دهند تا کلاس‌ها و دوره‌ها در سطح آموزشی متناسب با سواد و آگاهی والدین طراحی و اجرا گردد.

ج- ارزیابی برنامه، اصلاح و تجدید نظر
اگر با مشکلات، تناقض‌ها و ضعف فن‌شناسی موجود در همه زمینه‌های آموزش و پرورش کشور خود آشنا باشیم، به زودی متوجه خواهیم شد که بزرگ‌ترین مشکل و نقطه ضعف نظریه‌های بزرگسال‌آموزی، در ارزیابی تغییرات رفتاری یادگیرنده‌هاست (ساعتچی، ۱۳۷۶، صفحه ۱۷۱). اما ارزیابی، جزء لاینفک هر

آموزش خانواده، عبارت از تأیید اثربخشی این آموزش در تربیت فرزندان است. این ارزیابی در صورتی قابل اجراست که این دوره‌ها به صورت منسجم برگزار گردند. در نهایت این ارزیابی باید مقدمه‌ای برای بهبود و اصلاح برنامه باشد.

منابع:

- لوی، الف: مبانی برنامه‌ریزی آموزشی و برنامه‌ریزی درسی مدارس، ترجمه فریده مشایخ، انتشارات مدرسه، تهران ۱۳۷۱.
- کافمن، راجرز و هرمن، جری: برنامه‌ریزی استراتژیک در نظام آموزشی، ترجمه فریده مشایخ و عباس بازرگان، انتشارات مدرسه، تهران ۱۳۷۴.
- ساعتچی، محمود: روان‌شناسی بهره‌وری، نشر ویرایش، تهران ۱۳۷۶.
- صافی، احمد: خانواده متعادل، انتشارات انجمن اولیا و مربیان، تهران ۱۳۷۶.

پی‌نوشت‌ها:

- ۱- وسایل آموزشی مرجع عبارت از کتاب‌ها، مدارک و اطلاعات مرجع است.
- ۲- برخی از وسایل آموزشی برای استفاده گروهی است و از این رو جزو وسایل انفرادی به‌شمار نمی‌آید، مثل بازی‌های آموزشی.

بقیه از صفحه ۲۱

پی‌نوشت‌ها:

- ۱- حالت اخیر در دختران بیش تر است.
- ۲- تحف العقول
- ۳- موریس دبس، مراحل تربیت
- ۴- خانواده و مسائل نوجوان و جوان
- ۵- شعاری‌نژاد، روان‌شناسی نوجوانی
- ۶- آگ برن و نیم کوف
- ۷- روان‌شناسی تربیتی
- ۸- ریشه‌انزواجویی‌ها و افسردگی‌ها
- ۹- ... و وزیر سبع سنین، پیامبر اکرم (ص)، مکارم الاخلاق
- ۱۰- اگرما اولادکم، همان
- ۱۱- و قروا کبارکم و ارحموا صغارکم
- ۱۲- سوره فرقان، آیه ۲۸
- ۱۳- سوره مائده، آیه ۲
- ۱۴- سوره عصر، آیه ۳
- ۱۵- جوان، فلسفی
- ۱۶- روان‌شناسی از لحاظ تربیت
- ۱۷- فطرت، شهید مطهری
- ۱۸- که ریشه در فطرت دارد
- ۱۹- حالت دمدمی مزاجی
- ۲۰- روان‌شناسی شخصیت
- ۲۱- سوره فرقان، آیه ۲۹
- ۲۲- جلوه‌های فطرت
- ۲۳- سوره احزاب، آیه ۲۱
- ۲۴- حدود آزادی در تربیت
- ۲۵- ان الله یحب عبداً اذا عمل بشیء ان اتقنه - حضرت رسول (ص)
- ۲۶- نهج البلاغه، نامه ۵۳
- ۲۷- زمینه تربیت
- ۲۸- سوره نوره، آیه ۳۲
- ۲۹- یکی از ریشه‌های عصیان
- ۳۰- سوره نسا، آیه ۸۴
- ۳۱- سوره رعد، آیه ۲۸